

ВАСА ПАВКОВИЋ

ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ

О мом живоју у књижевности

На самом почетку то је био ониски изнајмљени стан у унутрашњости дворишта, с погледом на башту, кроз мали прозор – светло, сенке, смена дана и ноћи... Стан који су моји родитељи изнајмили, близу центра града.

И очева мала библиотека у њему. Шуштање хартије, међу малим прстима; корице тих очевих књига, понека драгоцен слика на страницама...

Од својих радничких плата отац и мајка су издвајали новац да сваког четвртка, крајем педесетих година прошлог века, купе на киоску шарени дечји недељник *Кекец* и предају ми га као улазницу у други свет. У почетку сам слушао како ми они читају понеки текст, али убрзо сам научио слова и сам крстарио шареним страницама, заустављајући се најрадије на Принцу Валијанту, Крчку, Белом коњанику, Таличном Тому, Расти Рајлију, Цери Спрингу... Били су то алтернативни простори, у којима сам проналазио читав свет – пределе, неба, ликове и јунаке, животиње, планете, градове, океане – пчелу и слона, кобру и дневног пауновца, цвет камилице и гротло Кракатауа...

Мада је време тада много спорије текло него пре тридесет година, или сада, у једном моменту сам кренуо у први разред. Ту је пресудну улогу, на путу ка књижевности, добила учитељица Милена Свирац, која нас је водила и усмеравала наредне четири године. Инсистирала је на књижевности и уз мале новчане прилоге наших родитеља правила разредну библиотеку. Изнајмљивали смо петком књиге, водила је евиденцију и убрзо ми препоручила да се учланам

у градску библиотеку, јер је тридесетак наслова из разредног фонда остало иза мене.

Седао бих на бицикл и са краја града где смо се преселили, из нашег другог стана, у кругу фабрике намештаја, возио у строги центар, где је, у то време, Градска библиотека била смештена у згради Магистрата. Проширили су се видици а нарочито је било битно што сам читао несистематски, понекад узимајући у руке и књиге које апсолутно нису могле да одговарају мом узрасту. Али некако сам пролазио кроз то – дивећи се повремено и неразумљивости текстова, неразумљивости која је била блиска глобалној неразумљивости света у којем сам одрастао.

После моје одличне учитељице, у петом разреду је као наставница српског стигла Роза Пихајлић, која је уравнотежену пажњу посвећивала граматички и белетристици, односно лектури. Опатила је моју заинтересованост за језик и још више за књижевност и храбрила ме, покатакд ми предлажући који наслов да потражим у Градској библиотеци и шта да прочитам. Четири године ме је ненападно подржавала у мојој дечачкој страсти.

Имао сам у рукама Џојсовог *Уликса* врло брзо после *Три мускетара* Диме, или пак Мајлерове *Голе и мртве* после Ђопићевог *Мачка Тоше*, а *Сина Ђука* Катајева непосредно пре романа *Жил и Џим* Рошеа. (Узгред, ту књигу сам добио у игри „Миш бели срећу дели”, на улици, од црнопутог „кладионичара”.)

У једном моменту у наше читанке су продрле колорне репродукције великих слика из светског сликарства, па сам се, као и моји школски другари, суочио са *Жићиним ђољем* Ван Гога, Пикасовим клоновима, са балеринама Тулуз Лотрека и једним од сремских путева Шумановића...

Па тако откривену *ојвореност чуда књижевности и уметности* уопште (или вероватно) више није било могуће сузбити.

Ту негде се и јавила идеја да ћу бити писац, кад одрастем. Нејасна, али ватрена идеја у дечачком мозгу.

* * *

Наставило се у гимназији – где нас је професор, задрти соцреалиста Љуба Митровић, учио темељности књижевности, инсистирајући на бубању њене теорије, на њеној *научној основи*. Да бисмо могли да добијемо пролазну оцену, морали смо у прсте да знамо појмове из *Теорије књижевности* Драгише Живковића и да без прескакања ишчитамо све гимназијске лектуре. Његов анахрони укус подстицао ме је да *ђо сирани* читам и слободно пишем. Довољно је било да се подсмехне Васку Попи, па да ме подстакне

на трагање за Попиним књигама у градској библиотеци. Или да се изругује Дисовом језику „при бегану звезда” – па да почнем с ишчитавањем песника рођеног у Заблаћу. Сећам се: у тренутку највеће дрскости један писмени задатак сам завршио потурајући му као поенту четири стиха из алтернативне композиције Корни групе „Магична рука”. Није знао баш ништа о таквој музици и дао ми је петицу (као и иначе)...

Професор филозофије, међутим, песник Момчило Параушић, доносио би, већ при крају гимназијског школовања, на часове свог предмета, песничке књиге и ишчитавао нам најновију поезију, с намером да нас *зарази лириком* – што је у слободнијој парафрази и битна улога песника, по Јосифу Бродском. Сећам се како нас је „погодио” Раичковићевим *Зайисима о црном Владимиру*...

Дакле, било је одлучено – одлучено у мом мозгу – *стигураћу књижевности*, покушаћу да се бавим књижевношћу – поезијом, прозом, критиком... Схватао сам да ће због сиромаштва моје породице, очеве срчане болести, чињенице да је и моја сестра била добар ђак и спремала се, у гимназији, за студије, то бити веома тешко изводљиво.

У најдраматичнијој вечери, целог мог живота, одмах по положеној матури, седели смо утроје, у полумраку, за кухињским столом – мајка, отац и ја. Мајка је била скептична наспрам моје одлуке да студирам (на Филолошком факултету, али и уопште), а отац ме је погледао и упитао: – Можеш ли ти то? Одговорио сам промукло, али с врелом сигурношћу: – Могу!

– Онда је одлучено – пресекао је недоумицу и страх мој отац и устао од стола.

* * *

Грешком сам уписао тзв. прву групу на Филолошком факултету у Београду – *српскохрватски језик са јуџословенском књижевношћу*, али пошто сам ту грешку сматрао *фајшумом*, реших да истрајем на студијама националног језика – јер то је, *језик и књижевности*, мислио сам, повезано. И те како повезано и не може да ми шкоди, у крајњем случају – храбрио сам се.

Књижевност је у том часу и даље била *свештиња* у мени – и зато су ме страшно нервирали надобудни студенти, по окерасто мермерним ходницима Филолошког у Београду, и на његовим степеништима, који су се хвалисали својим књижевним успесима – објављивањима у периодици, првим књигама, представама које само што им нису постављене у Атељеу 212! Поготово су ме нервирали

када сам испод тог видео нарцисоидност без покрића (мој осећај!) или намеру да се очарају девојке, студенткиње.

Почео сам да пишем. Да читам периодику у градској библиотеци, да је купујем у Матичиној књижари на Студентском тргу, српске и хрватске књижевне часописе. Почео сам да посећујем неке, изабране књижевне вечери у Панчеву и Београду. Седео бих обично у последњем или претпоследњем реду.

Исецао сам из периодике боље песме, а из *Полиџике* приче домаћих и страних писаца и лепо их у свеску А4 формата. Писао сам, поправљао, прецртавао. Читао. Уз студирање, са снажном одлуком и мором да се сваке године мора *гаџи* нова година, да се мора *освојити* студентски кредит, јер је очево боловање било премало за нас четворо. Од студентског кредита сам купио „марицу”, најјефтинију, бугарску писаћу машину. Пелир папир, индиго.

Сваког дана сам пролазио поред собице у приземљу Филолошког факултета где је на вратима *огнедавно* изникло натпис „Знак”. Сазнао сам од једног колеге да је то студентски часопис за књижевност. Једног дана сам „скупио снаге” и однео им кратку причу. Прошло је извесно време, изашао је број *Знака*, прелистао сам га и не угледавши своје име у садржају, помислио с младалачком горчином, да моја прва прича није прихваћена од уредника прозе. Али после месец-два, један колега ме упита како се зovem и да ли сам сарадник *Знака*. Уз то, и да ли сам из Панчева. Рече да у *Знаку* постоји прича у којој се име тог града помиње и да је можда моја. Отишао сам у редакцију и затражио један број – пажљиво затим, на лицу места, листајући часопис, угледао сам наслов своје приче, „Почетак и крај ватромета”, изнад којег је стајало име Душана Матића, великог песника.

Рекох људима у собици да је прича моја и они поскочише на ноге лагане, извињавајући се због техничке грешке. „У идућем броју, који брзо излази, биће објављена исправка”, рекоше.

Тако је све то кренуло „из грешке” младе редакције *Знака*.

Једна колегиница ме је, у вези с том причом, упитала да ли бих имао још једну, да је понудим *Сџугенију*, у којем је главни уредник њен пријатељ, данас заборављени публициста Мирко Арсић. Имао сам још само једну, у коју сам веровао, као у ону из *Знака*, и однео сам је, откуцану „марицом”, на спрат изнад биоскопа „20. октобар”, у почетку стрме Балканске улице. Ишла је на страницама *Сџугенија* идуће недеље. Звала се „Витраж њеног лица” и била инспирисана лицем једне девојке и Модиланијевим портретима жена.

Арсић, покој му души, позвао ме је на разговор и предложио да пишем за *Сџугенију* о грбавцима, сиротанима, сумасишавшима,

уличарима, несрећницима свих фела, јер он намерава да таквој прози даје предност. Захвалио сам му се на понуди и рекао да ћу поразмислити.

Изашао сам са бројем *Стигуенџа* у рукама и одлуком да никад више нећу писати у том листу због ове наруцбине, коју сам схватио као уредничко „дириговање” мом слободном погледу на свет, на слободну књижевност и смисао писања.

Данас помишљам како је покојни Арсић желео да ме приближи стварносној прози, која је у то време загосподарила нашом периодиком и издавачким плановима. Сећам се како јој се, у том истом *Стигуенџу*, супротстављао млади Бранко Алексић. (Нормално, био сам на његовој страни.)

Ех, младалачка, дивна гордости!

* * *

Писао сам током целих студија поезију и прозу, и под крај почео да објављујем и покоју критику у ондашњим новинама, од омладинских, до књижевних, али врло, врло опрезно и са несигурношћу, вероватно карактеристичном и за многе друге почетнике.

У року сам завршио студије и одмах, по наговору својих професора, Живојина Станојчића, Радоја Симића и Душка Јовића, уписао постдипломске.

Како се види, сва тројица су били језичари, на студијама сам махом имао изванредне професоре језичких предмета, а знатно слабије књижевних. Да напоменем да су ми у оквиру језичке катедре предавали Радосав Бошковић, Павле Ивић, Љуба Поповић... Тако сам уписао и постдипломске студије јужнословенских језика и лингвистике. При крају редовног студирања почео сам у Институту за српскохрватски језик, који је био, а и данас је, на тридесет метара од Филолошког факултета, да радим коректуре *Речника САНУ*. Тај хонорар ми је помагао у студирању, мада смо се породица и ја надаље мучили да *йрејшекнемо* месец – редовни мали хонорар и студентски кредит олакшавали су наш напор. А врло често би у помоћ прискакао и очев најбољи пријатељ Илија Календерац (који је преминуо у време писања овог текста).

Читаво то време сам био обузет читањем савремене поезије, а имена Васка Попе, Милутина Петровића, Боре Радовића, Ивана В. Лалића, Новице Тадића, Слободана Зубановића, Воје Деспотова, Душана Вукајловића, мог суграђанина, итд. усмеравале су и моју младалачку поетику – ка краткој, оштрој, врло јасној песми, често досетки. Тај осећај су подупирали и стихови пољских песника – Ружевица и Херберта, које сам читао с много одушевљења, али и

песме Теда Хјуза и Филипа Ларкина, које су нешто другачијим обрасцима певања подупирале мој *осећај њојској*.

Дан после одбране постдипломског, 9. маја 1979, отишао сам у војску, у Ратну морнарицу Југославије, и за време трајања рока се и оженио. Пола године раније преминуо ми је отац. По повратку сам наставио да пишем за фиоку, једнако пратећи књижевну периодику и посећујући књижевне манифестације. Почео сам *на неодређено* да радим, као обрађивач грађе у Институту за српски језик.

Моју жену је нервирало моје *писање за фиоку*, па је предложила да учествујем на конкурс у ондашње Књижевне омладине Србије, за едицију прве књиге под именом „Пегаз”. И тако сам и учинио, ставивши као ауторску шифру рукописа њено име. Душица.

Прошли су месеци и месеци и ја сам и заборавио на конкурс. Летовали смо у Боки Которској и једног дана сам случајно, не знам ни сам зашто, купио *Полиџику експрес*. На плажи сам, не верујући очима, на дну треће стране прочитао резултате конкурса – по којима је изабрано шест рукописа и наведене шифре аутора, а међу њима и моја. Информација је завршена позивом ауторима да дођу у Књижевну омладину Србије и договоре се око издавања првих књига.

Чини ми се да је тај моменат открића, на плажи, био и најсрећнији део моје књижевне каријере.

По повратку са летовања, скупио сам снаге да одем до Књижевне омладине. Пењући се степеницама ка редакцији, сусрео сам непознату девојку која ме је упитала: – Да ниси ти можда Васе Павковић? – одговорих јој збуњено: – Да! Она, а то је била моја колегиница из кола „Пегаза” за 1981. годину, Снежана Минић, рече: – Пожури, горе те сви чекају.

Укратко – пет рукописа је већ било спремно за штампу, а ја сам каснио с појавом, што је мучило главног уредника Србу Игњатовића, јер није знао шта да ради са шестим рукописом, човека којег нико не зна, а који се уз то и не појављује.

На лицу места сам избацио две песме из рукописа и каријера писца је могла да почне.

У редакцији је у мору људи седео и Мирослав Јосић Вишњић, који ме, кроз густе облаке дима, шаљиво упита: – Павковићу, шта ти све ово треба?

* * *

Књига *Калеицоској* је убрзо изашла. Почеле су прве књижевне вечери. На њих су долазили Снежана Минић, из Ниша; Владимир Пишталло често из Сарајева, ретко Ненад Бојић, још ређе Ђорђе Ј.

Јањић (знатно старији од нас) и увек, Небојша Јеврић. Било како да су се заједничка представљања наших првенаца одвијала, обично су завршавале бучним причама Јеврића, ученика Миодрага Булатовића, како му се рукопис скомрачио по редакцијама неодговорних издавача. Како су уредници незаинтересовани и како не поштују младе писце. Све је то било праћено врло добрим глумачким патосом. Да сам био сам с Небојшом, на тим књижевним вечерима, напустио бих све, али Пиштало и Снежана су били друга прича, па се некако трпело и успостављала равнотежа. Моја прва књига је убрзо добила Награду „Бранко Радичевић” и био ми је отворен пут у праву књижевност.

Све више сам писао песме и критике, а знатно мање прозу, али сам и даље *манијачки* читао и радио на *Речнику* САНУ, путујући свакодневно из Панчева у Београд и назад. Душица се породила, добили смо Милицу и почели да живимо као породица. Не знам како би се то даље одвијало да се није десио преломни моменат. Чини се у другој половини орвеловске 1984. Никола Вујчић ми је предложио да уђем у састав његовог уредништва *Књижевне речи*. Гојку Тешићу, који ми је објавио неколико текстова у том листу, истекао је мандат. Убрзо сам се нашао у извршном друштву младих писаца. Сем Николе, ту су били Милован Марчетић, Предраг Марковић, Светислав Басара, Небојша Васовић, а доцније је наш главни уредник увео у редакцију и неке млађе људе и ја сам од уредника „без портфеља” постао уредник књижевне критике. Месечно су излазила два броја ових сјајних књижевних новина, чији смо изглед, отвореност и вредност сачували у потпуности. Рад у редакцији је подразумевао више месечних уредничких састанака, доста рада на текстовима сарадника и рад у подрумској ротацији *Политике*, у Македонској, што је била прича за себе. Све то истичем због непрекидног дружења, међусобног, и са домаћим писцима и преводиоцима, у којима смо се, током осамдесетих, калили и као људи и као писци, односно интелектуалци.

Осамдесете године прошлог века су форматирале мој став према књижевности и положају и улози интелектуалца на нашој сцени, а онда су дошле сурове деведесете, распад домовине и све ово што и сад живимо, као последицу трагичног историјског великог праска. Не бих да много причам о том – само бих поменуо да су битну улогу у целом унутрашњем, личном процесу у мени формирале важне библиотеке – као Нолитова „Сазвежђа” и „Књижевност и цивилизација”, „Просветина” есејистичка едиција са точком на корици, мала библиотека новосадских „Светова”, Чоловићева едиција „20. век” у свим њеним инкарнацијама, есејистичка едиција *Књижевне заједнице* Новог Сада... Не мању улогу играле су

песничке библиотеке тзв. белих књига Матице српске и Нолита, као и „Просветине” песничке књиге, које су излазиле почетком године у богатим, графички лепо опремљеним колима. Едиција „Домаћи писци” БИГЗ-а, односно књиге из „Радове” библиотеке „Знакови покрај пута”, такође су сваке године доносиле шаролике нове наслове из актуелне продукције. Са њима је у игру улазио и вршачки КОВ, који је годинама сигурно и сјајно водио Петру Крду. Нешто доцнија појава „Времена књиге” односно „Стубова културе” складно се надовезала на читав овај процес личне еволуције.

Једнако предано сам, у целом периоду, пратио и страну поезију и прозу објављивану код поменутих и других издавача, као едицију „Врхови” БИГЗ-а или „Еротикон” „Просвете”, односно њене „Велике романе” и едицију „Просвета”. У ове две деценије великој читања битно је, такође, било што су у Београд и наше руке стизале књиге загребачких и сарајевских едитора, од тзв. првих књига до дела живих класика и савремене продукције у свим врстама и жанровима. (Тако и данас поседујем лепу колекцију првих књига хрватских писаца које ми је слао песник и критичар, а мој рано преминули пријатељ, Хрвоје Пејаковић.)

Када бих морао да одредим три-четири књиге које су у највећој мери обликовале мој поглед на живот, науку и књижевност, избор би пао на *Ойцџиу линџивџику* Фердинанда де Сосира, *Краџак џреџлед расџадања* Емила Сиорана и *Књижевностџ, мџиџолоџију, семиџолоџију* као и *Заџовоџсџџво у џексџиу* Ролана Барта. По утицају на моја схватања књижевности са њима би се равноправно могао носити једино *Час анаџџџџије* Данила Киша.

Као и моје колеге из редакције *Књижевне речи*, водио сам буран живот, мирећи породичну причу са динамичним припремама нових бројева али и читањима часописа и књига и разговорима о прочитаном. У Институту за српскохрватски језик сам за плату радио захтеван посао на *Речнику савременџ срџскохрватџскоџ књижевноџ и народноџ језика*, у кругу врских стручњака за језик и лексикографију. Међу њима је био и песник Милосав Тешић, с којим сам преко тридесет година делио и радну собу. Можете препоставити колико су ми значили разговори са њим о језику, поезији, књижевности и уметности – скоро сваког дана – без обзира на међусобне поетичке разлике.

Београдски и новосадски писци, а убрзо и нишки, нешто касније и писци из Краљева, рецимо, створили су доста широк круг пријатељевања и борбе за (пост)модерне вредности у српској савременој књижевности али и борбе за другачији живот, ослобођен окова који нам је наметала Милошевићева примитивно-ригидна тиранска власт.

У тим сивим и гвозденим годинама, у Панчеву смо, Богдан Мрвош, ја и група панчевачких писаца створили часопис *Свеске*, у деведесетим сам помагао Јудити Шалго у уређивању библиотека ИРО Матице српске, а крајем десете деценије, захваљујући Гојку Тешићу, нашао сам се у уредничком тиму „Народне књиге”. Уређивао сам едицију „Алфа”, посвећену новим књигама српских писаца, елитну едицију „Антологија светске књижевности”, чије име довољно говори о њеном профилу итд. У оба случаја сам складно делио посао са Радивојем Микићем. Покренуо сам библиотеку „Пост-” где су се појавили иновативни рукописи најбољих наших писаца (и мојих фаворита)...

Једним погледом – током четрдесет година, сарађивао сам са писцима, уредницима и преводиоцима упознајући неке од најбољих људи које сам уопште срео у животу и објављујући властите књиге поезије, прозе, критика и још неких дисциплина, које имају нешто мање додира с књижевношћу. Сарађивао сам са десетинама аутора, радећи разноврсне пројекте – жанровске приче, омаже светским и нашим писцима, антологије и панораме...

Писао сам своја оригинална остварења, али сам доста енергије посветио и више-мање заборављеним ауторима из наше књижевне прошлости, чија сам дела обнављао, као и дела пријатеља, савременика, који су пре мене напустили малу сцену живота. Тако је настало седамдесет-осамдесет књига које повремено осмотрим на својим полицама или сретнем по библиотекама Србије, путујући и говорећи различитим књижевним поводима.

Крах социјализма и распад Југославије онемогућили су остварење многих књижевних планова. У најкритичнијим годинама нашег живота, често смо се сусретали с питањем посматрача најразноврсније провенијенције – како уопште у овом времену и овој земљи можете да пишете?

Осећао сам да морамо да пишемо, да је трагично време у којем нам је суђено да живимо, наша једина шанса да пишемо.